

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR CONTEMPT OF COURT AS A MEANS OF ENSURING THE INDEPENDENCE OF JUDGES

Нікітін В.В., д.ю.н., доцент
декан юридичного факультету
Національного авіаційного університету

Статтю присвячено адміністративній відповідальності за прояв неповаги до суду як засобу забезпечення незалежності суддів. Незалежність суддів є основою справедливого розгляду справи, базисом для суспільної довіри до правосуддя. І навпаки, прояви неповаги до суду перешкоджають безсторонньому, швидкому і неупередженому розгляду справ, ставлячи судовий процес в залежність від поведінки порушника і змушуючи суд, замість процесуальної діяльності з розгляду справи, долати наслідки такої поведінки. Закон має містити дієві засоби запобігання спробам порушити правила судочинства, і одним з таких засобів, що лежить у площині адміністративного права, є адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду. Реагування на прояв неповаги до суду є обов'язком суду, а не його правом. Проте, наразі цей механізм використовується неефективно.

Встановлено, що адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду є елементом системи заходів щодо порушників правил судочинства, а застосування таких заходів не виключає адміністративну відповідальність. Диспозиція норми ст. 185-3 КУпАП повинна розглядатися в системному взаємозв'язку з правилами поведінки, встановленими процесуальним законодавством, зокрема щодо обов'язку явки в суд та щодо порядку під час засідання. Непідкорення розпорядженню головуючого утворює склад порушення лише в разі, якщо ці дії мали місце під час судового засідання. Якщо неповага до суду виявилася у висловах особи, то слід проводити межу між критикою і образою гідності, між фактами і оціночними судженнями. При обранні стягнення судам слід враховувати ступінь впливу порушення на авторитет правосуддя, а якщо порушення полягало у висловах – аналізувати використані порушником лексичні засоби, з'ясувати контекст висловів, враховувати кількість осіб, що могли бути свідками порушення. Порядок провадження в цих справах потребує вдосконалення шляхом усунення обвинувального ухилу в діяльності суду та появи сторони обвинувачення, а також шляхом надання особі достатнього часу і можливостей для підготовки свого захисту; крім того, потребує врегулювання колізій в питанні складання протоколу.

Ключові слова: втручання у діяльність суддів, законодавство України про адміністративні правопорушення, незалежність суддів, неповага до суду, провадження у справах про неповагу до суду.

The article is devoted to administrative responsibility for contempt of court as a means of ensuring the independence of judges. The independence of judges is the basis of a fair trial, the basis for public trust in justice. On the contrary, showing contempt for the court hinders the impartial, quick and impartial consideration of cases, making the judicial process dependent on the behavior of the offender and forcing the court, instead of procedural activity to consider the case, to overcome the consequences of such behavior. The law must contain effective means of preventing attempts to violate the rules of judicial procedure, and one of such means, which lies in the domain of administrative law, is administrative responsibility for showing contempt of court. Responding to contempt of court is a court's duty, not its right. However, currently this mechanism is used inefficiently.

It was established that administrative responsibility for showing contempt of court is an element of the system of measures against violators of the rules of judicial procedure, and the application of such measures does not exclude administrative responsibility. The provision of the norm of Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses should be considered in a systematic relationship with the rules of conduct established by procedural legislation, in particular regarding the obligation to appear in court and the order during the session. Disobedience to the order of the presiding judge constitutes a violation only if these actions took place during a court session. If disrespect for the court was revealed in the statements of a person, then a line should be drawn between criticism and insult of dignity, between facts and evaluative judgments. When choosing a penalty, the courts should take into account the degree of influence of the violation on the authority of justice, and if the violation consisted in statements – analyze the lexical means used by the violator, find out the context of the statements, take into account the number of people who could have witnessed the violation. The procedure in these cases needs to be improved by eliminating the accusatory bias in court activities and the appearance of the prosecution, as well as by providing the person with sufficient time and opportunities to prepare their defense; in addition, the legislative conflict in the drafting of the protocol needs to be resolved.

Key words: contempt of court, judicial independence, interference with judicial activities, proceedings in contempt of court cases, Ukrainian legislation on administrative offenses.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Юридична відповідальність за неповагу до суду чи судді, так само як і незалежність суддів мають конституційне підґрунтя в нормах ч. 1 ст. 126 і ч. 4 ст. 129 Конституції України. Взаємозв'язок засади незалежності судді та відповідальності за неповагу до суду чи судді, як одного з засобів забезпечення такої незалежності – вбачається з норми п. 6 ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Незалежність суддів є основою справедливого розгляду справи, базисом для суспільної довіри до правосуддя. І навпаки, прояви неповаги до суду перешкоджають безсторонньому, швидкому і неупередженому розгляду справ, ставлячи судовий процес в залежність від поведінки порушника і змушуючи суд, замість процесуальної діяльності з розгляду справи, долати наслідки такої поведінки. Отже, закон має містити дієві засоби запобігання спробам порушити правила судочинства, і одним з таких засобів,

що лежить у площині адміністративного права, є адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду. Реагування на прояв неповаги до суду є обов'язком суду, а не його правом. Проте, наразі цей механізм використовується неефективно: так, за 2021-2022 роки місцевими загальними судами було розглянуто лише 33 таких справи (що є вочевидь значно менше ніж кількість випадків неповаги до суду), з них 6 постанов (18 %) було скасовано апеляційними судами [1]. Причиною такої неефективності є недоліки законодавства і правозастосування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення місця адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в системі заходів, що вживаються до порушників правил судочинства; конкретизація складу правопорушення шляхом дослідження бланкетного характеру диспозиції норми ст. 185-3 КУпАП; розмежування діянь, які є та які не є проявом неповаги до суду; виявлення системних проблем у процедурі при-

тягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду і пропонування шляхів їх подолання; виявлення недоліків у правозастосуванні при розгляді справ про такі адміністративні правопорушення та надання рекомендацій щодо зміни правозастосовчої практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тема адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду була предметом досліджень як з матеріально-правової, так і з процесуальної сторони. Зокрема, в працях вчених можна знайти аналіз сутності поваги і неповаги до суду. Так, Л. Остафійчук охарактеризувала повагу до суду як позитивне, доброзичливе або принаймні лояльне ставлення до органів судочинства та їх представників; в свою чергу, прояви неповаги до суду характеризуються як діяння, спрямовані на приниження професійної гідності і авторитету суддів, приписів суду і створення суттєвих перешкод для здійснення судочинства [2, с. 14-15].

Значна кількість робіт присвячена з'ясуванню особливостей та недоліків правової конструкції складу цього правопорушення. Так, С. Старовойтова вказує на необхідність вилучення категорії «злісне ухилення» та оціночної категорії «явна зневага» із диспозиції норми ст. 185-3 КУпАП; пропонує запровадити відповідальність за неявку без поважних причин будь-якої особи, присутність якої суд визнав обов'язковою, а також за ненадання та несвочасне надання інформації та документів, необхідних для судового розгляду; схвалює доведення судових рішень про притягнення до відповідальності за це правопорушення до відома громадськості [3, с. 67-68]. При цьому, у своїй дисертації С. Старовойтова проаналізувала склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, і дійшла висновку, що об'єктом цього правопорушення виступає обов'язок дотримання учасниками судового розгляду справи встановлених правил поведінки як частини змісту процесуальних правовідносин, а щодо об'єктивної сторони – зазначає, що цей адміністративний проступок є змішаним, коли частина діянь мають формальний склад, а частина – матеріальний [4, с. 63, 169]. Т. Коломоєць і Ю. Калашник зазначають про необхідність посилення адміністративної відповідальності за повторне нез'явлення до суду без поважних причин, доповнення санкції статті альтернативними стягненнями у вигляді громадських робіт чи адміністративного арешту, запровадження відповідальності за образу судді чи присяжного поза межами приміщень органів судової влади, та вказують на доцільність розробки єдиного «Правил поведінки громадян у суді» [5, с. 80-81]. Підтримує посилення відповідальності за неповагу до суду також І. Шмарін, який наполягає на необхідності криміналізації неповаги до суду і зазначає, що така практика має місце у законодавстві Бельгії, Нідерландів, Іспанії, Німеччини, Франції, Швеції [6, с. 10].

Окремі дослідження приділяють увагу саме процедурі розгляду таких справ. Так, О. Соловійова виокремлює такі недоліки порядку притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду: наявність взаємовиключних норм ст. 255 ч. 1 ст. 258 КУпАП, які по-різному врегульовують питання, чи складається протокол; сумнівність норми щодо надання адміністративно-юрисдикційних повноважень за цією статтею спеціалізованим судам; проблему забезпечення неупередженості судді при розгляді справи за ст. 185-3 КУпАП, якщо правопорушення вчинено щодо цього ж судді; нерéalність дотримання встановленого строку розгляду справи тривалістю в 1 добу; проблема забезпечення права на апеляційне оскарження постанови особою, притягнутою до відповідальності спеціалізованим судом або судом касаційної інстанції [7, с. 20-24].

Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду є складовою системи заходів, які що вживаються судом до порушників правил судочинства, осіб, які не виконують розпорядження головування та осіб, які ухи-

ляються від явки в судові засідання. Такими заходами, які доповнюють адміністративну відповідальність, є: негативні процесуальні наслідки (залишення без розгляду або повернення скарги, заяви, клопотання, якщо подання такого документа визнається зловживанням процесуальними правами; залишення позову без розгляду в разі неявки (повторної неявки) позивача без поважних причин, неподання позивачем витребуваних у нього судом документів; заочний розгляд справи, розгляд справи за відсутності відповідача за наявними матеріалами, прирівнювання до визнання позову факту неподання суб'єктом владних повноважень відзиву без поважних причин); заходи процесуального примусу, що не мають характеру відповідальності (попередження, видалення із залу засідань, привід, тимчасове вилучення доказів у разі їх неподання без поважних причин); захід процесуальної відповідальності – штраф; постановлення окремої ухвали у разі виявлення ознак дисциплінарного проступку, або ознак кримінального правопорушення, або ознак адміністративного правопорушення крім передбаченого ст. 185-3 КУпАП; деякі заходи забезпечення кримінального провадження: привід, накладення грошового стягнення; також недотримання умов раніше обраного запобіжного заходу може стати підставою для зміни запобіжного заходу на більш суворий. При цьому, оскільки ст. 61 Конституції України забороняє двічі притягати до юридичної відповідальності саме одного виду, то застосування заходу процесуальної відповідальності не становить перешкоду для притягнення особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Аналіз положень статті 185-3 КУпАП дозволяє виокремити п'ять самостійних діянь, кожне з яких утворює склад адміністративного правопорушення, а саме:

- 1) злісне ухилення від явки в суд;
- 2) невідкорення розпорядженню головування;
- 3) порушення порядку під час засідання;
- 4) дії, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил;

5) невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом у справах з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства [8]. Включення останнього діяння саме до диспозиції статті 185-3 КУпАП є дискусійним з огляду на те, що основним безпосереднім об'єктом цього порушення є порядок перебування на території України іноземців та осіб без громадянства, а не правила поведінки в судовому процесі; до того ж, це порушення відбувається на стадії виконання судового рішення, а не під час розгляду справи. Тому більш обґрунтованим є перенесення складу цього порушення до диспозиції статті 203 КУпАП; з тих же причин цей склад порушення виноситься за межі предмету дослідження.

Оскільки це правопорушення посягає на встановлені правила поведінки в судовому процесі, то диспозиція ст. 185-3 КУпАП є бланкетною і повинна розглядатися як частина цілого – разом із процесуальними нормами, які визначають:

– обов'язок з'явитися в судові засідання, встановлений для свідка (ч. 2 ст. 69 ЦПК України, ч. 2 ст. 66 ГПК України, ч. 3 ст. 65 КАС України, п. 1 ч. 2 ст. 66 КПК України, ч. 2 ст. 272 КУпАП), потерпілого (п. 1 ч. 1 ст. 57 КПК України), позивача і відповідача (п. 3 ч. 2 ст. 43 ЦПК України, п. 3 ч. 2 ст. 42 ГПК України, п. 3 ч. 5 ст. 44 КАС України), експерта (ч. 4 ст. 72 ЦПК України, ч. 4 ст. 69 ГПК України, ч. 4 ст. 68 КАС України, п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України, ч. 2 ст. 273 КУпАП), перекладача (ч. 3 ст. 75 ЦПК України, ч. 4 ст. 72 ГПК України, ч. 4 ст. 71 КАС України, п. 1 ч. 3 ст. 68 КПК України, ч. 2 ст. 274 КУпАП), учасника конституційного провадження (ч. 3 ст. 71 Закону України «Про Конституційний Суд України»);

– обов'язок виконувати розпорядження головування (ч. 3 ст. 216 ЦПК України, ч. 3 ст. 200 ГПК Укра-

їни, ч. 3 ст. 198 КАС України, ст. 330 КПК України, п. 2 ч. 5 § 71 Регламенту Конституційного Суду України);

– правила, що визначають порядок у судовому засіданні (ст. 216 ЦПК України, ст. 198 КАС України, ст. 200 ГПК України, ст. 329 КПК України, § 71 Регламенту Конституційного Суду України).

Буквальний аналіз диспозиції ст. 185-3 КУпАП дозволяє дійти висновку, що не утворює складу правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, неявка в суд без поважних причин: у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах – третьої особи (навіть якщо її явка визнана судом обов'язковою), спеціаліста, експерта з питань права, а також особи, яка оскаржує судові рішення, проте не брала участі у справі; у кримінальному судочинстві – прокурора, захисника, обвинуваченого, засудженого, виправданого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, представника персоналу органу пробачії; у справах про адміністративні правопорушення – особи, яка притягається до адміністративної відповідальності та її захисника.

Крім того, як свідчить постанова Верховного Суду від 19 листопада 2018 р. у справі № 904/308/18, висловлення особою в ході судового розгляду оціночних суджень, які не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості, не свідчить про неповагу до суду, оскільки принцип справедливості закликає до вільного та навіть різкого обміну аргументами між сторонами у залі суду [9]. Притягнення особи до відповідальності за висловлювання в судовому процесі в будь-якому разі є втручанням у свободу вираження поглядів, яке має застосовуватися лише з метою підтримання авторитету суду, а отже, передбачає проведення оцінки на предмет пропорційності такого втручання, що передбачає необхідність розрізняти критику (як спосіб вираження свободи поглядів) і образу гідності (як правопорушення).

Таке діяння, як невідкорення розпорядженню головуєчого, є проявом неповаги до суду лише в тому разі, якщо воно мало місце після відкриття судового засідання. Дії особи, що «були вчинені до початку судового засідання ... *та не заважали* розпочати судові засідання», не утворюють складу правопорушення [10].

Вибірковий аналіз 14 постанов місцевих загальних судів про неповагу до суду за 2021-2022 роки дозволяє дійти висновку, що найчастіше проявом неповаги до суду визнаються такі діяння: відсутність реакції на зауваження судді, не підведення особи при зверненні до нього головуєчого чи при заслуховуванні судового рішення, висловлювання нецензурною лайкою в суді, зневажливе ставлення до суду, образа на адресу судді чи учасників процесу, поява в судовому засіданні в стані алкогольного сп'яніння, розмова без дозволу судді, перешкоджання судді вести судові засідання, перебування доповіді судді чи виступів учасників процесу, вимога до судді пред'явити посвідчення (в тому числі висловлена у процесуальному документі), вислови щодо відсутності у судді повноважень здійснювати судочинство, неявка свідка в судові засідання без поважних причин.

Норми, що врегульовують особливості процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП, зводяться до:

– визначення підвідомчості справ тим судам, у яких під час розгляду ними справ фактично мало місце порушення (ст. 221-1 КУпАП). Відтак це єдиний склад адміністративного правопорушення, за яким справи можуть розглядати місцеві господарські і адміністративні суди, всі апеляційні суди і Верховний Суд як суди першої інстанції. Крім того, це єдиний склад адміністративного правопорушення, за яким справи у певних випадках переглядає в апеляційному порядку Касаційний кримінальний суд (проте наразі в судовій практиці таких випадків не знайдено);

– визначення судового розпорядника як посадової особи, уповноваженої складати протокол про адміністративне правопорушення (п. 7-1 ч. 1 ст. 255) і водночас включення ст. 185-3 КУпАП до переліку статей, за якими протокол не складається (ч. 1 ст. 258), при цьому – протокол не складається навіть в тому випадку, якщо при винесенні постанови особа оспорує факт правопорушення (ч. 5 ст. 258);

– встановлення строку розгляду справи – протягом доби, але лише щодо порушень, передбачених ч. 1 ст. 185-3 КУпАП (ч. 2 ст. 277).

Системні проблеми при притягненні до відповідальності за неповагу до суду, що потребують законодавчого вирішення, висвітлено в рішенні Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Михайлова проти України». По-перше, ЄСПЛ зазначив, що суд, який розглядав справу за ст. 185-3 КУпАП, не мав іншого вибору, окрім як взяти на себе функцію пред'явлення та, що є більш важливим, нести тягар підтримки обвинувачення під час усного розгляду справи [11]. Через відсутність в такому процесі сторони обвинувачення і, разом з тим, «кримінальний» (в автономному тлумаченні ЄСПЛ) характер обвинувачення, ЄСПЛ прийшов до висновку про порушення права на справедливий суд, в частині вимоги безсторонності суду.

По-друге, ЄСПЛ констатував порушення пункту 1 та підпункту «б» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у зв'язку з ненаданням заявниці належного часу для підготовки свого захисту, оскільки проміжок часу між складанням протоколу про адміністративне порушення та розглядом адміністративних справ заявників не перевищував кількох годин [11]. При цьому, в аналогічних випадках ЄСПЛ вже встановлював порушення Конвенції, у справах «Корнев і Карпенко проти України» і «Веренцов проти України».

По-третє, у цьому рішенні ЄСПЛ виявив проблему у правозастосуванні, шляхом накладення необґрунтовано суворого стягнення у вигляді адміністративного арешту замість штрафу. І хоча висловлювання заявниці «дійсно були дуже критичними, безпідставними та емоційними» [11], а тому були підставою для висновку про неповагу до суду, але при виборі виду і розміру стягнення національний суд не врахував, що заявниця «не використовувала непристойну, принизливу або надзвичайно саркастичну лексику» [11], а висловлювання мали місце лише в залі суду, де була присутня невелика кількість осіб, і не повторювалися поза межами залу суду. Отже, при виборі стягнення за неповагу до суду, що виразилася у висловах, судам необхідно враховувати характер лексичних засобів, використаних порушником, контекст, у якому мали місце вислови (процесуальний чи позапроцесуальний), коло осіб, які мали можливість спостерігати порушення, та вплив цього порушення на авторитет правосуддя.

З огляду на виявлені ЄСПЛ системні проблеми, на підставі п. «а» ч. 2 ст. 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», в Україні на національному рівні має бути запроваджено обов'язкову участь прокурора у таких справах, а також збільшено строк розгляду цих справ до загального, 15-денного строку, встановленого ч. 1 ст. 277 КУпАП, з метою забезпечення права особи знати про суть пред'явленого обвинувачення, ознайомитися з матеріалами справи, залучити за необхідності захисника, визначитися з правовою позицією, зібрати і подати необхідні докази.

Прикладом вирішення колізії між нормами п. 7-1 ч. 1 ст. 255 і ч. 1 ст. 258 КУпАП відносно того, чи складається протокол про адміністративне правопорушення в цих справах, є постанова Північного апеляційного господарського суду від 14 березня 2023 року у справі № 927/910/22, де зазначено, що «Протокол не

складається у разі вчинення адміністративного правопорушення передбаченого ст. 1, 2, 3, 5 ст. 185-3 КУпАП при накладенні адміністративного стягнення у вигляді попередження, якщо особа не оспорує допущене порушення. У даному випадку судом постановою від 21.12.2022 було застосовано адміністративний штраф, однак судовим розпорядником не було складено відповідного протоколу про адміністративні правопорушення, яке відбулось за висновком суду 20.12.2022» [10]. Але оскільки санкція статті 185-3 КУпАП не передбачає попередження, це означає, що в цих справах протокол повинен складатися в обов'язковому порядку. Разом з тим, судова практика в цьому питанні не є єдиною, і ця колізія потребує вирішення на рівні законодавства; враховуючи серйозність санкції статті та «кримінальний» (в розумінні Конвенції) характер обвинувачення, то в таких справах має складатися протокол.

Висновки з дослідження. Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду є елементом системи заходів щодо порушників правил судочинства, а застосування таких заходів не виключає адміністративну відповідальність. Суд зобов'язаний реагувати на прояви непо-

ваги до суду, інакше незалежність суду і судді може бути поставлена під сумнів. Диспозиція норми ст. 185-3 КУпАП повинна розглядатися в системному взаємозв'язку з правилами поведінки, встановленими процесуальним законодавством, зокрема щодо обов'язку явки в суд та щодо порядку під час засідання. Непідкорення розпорядженню головуючого утворює склад порушення лише в разі, якщо ці дії мали місце під час судового засідання. Якщо неповага до суду виявилася у висловах особи, то слід проводити межу між критикою і образою гідності, між фактами і оціночними судженнями. При обранні стягнення судам слід враховувати ступінь впливу порушення на авторитет правосуддя, а якщо порушення полягало у висловах – аналізувати використані порушником лексичні засоби, з'ясувати контекст висловів, враховувати кількість осіб, що могли бути свідками порушення. Порядок провадження у справах щодо прояву неповаги до суду потребує вдосконалення шляхом усунення обвинувального ухилу в діяльності суду та появи сторони обвинувачення, а також шляхом надання особі достатнього часу і можливостей для підготовки свого захисту; крім того, потребує врегулювання колізії в питанні складання протоколу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховний Суд. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Stan_Pravosudnya_Criminal_2022.pdf.
2. Остафійчук Л. Юридична відповідальність за неповагу до суду. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.10. Одеса, 2015. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3226/Ostafichuk_AKD.pdf.
3. Старовойтова С. Окремі питання вдосконалення притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1. Т. 2. С. 62-69. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/viewFile/1166/1210>.
4. Старовойтова С. Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07. Суми, 2021. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85457/5/diss_Starovoitova.pdf.
5. Коломоєць Т., Калашник Ю. Проблеми та перспективи удосконалення відповідальності за прояв неповаги до суду. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 2 (3). С. 73-82. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/cln_2013_2_11.pdf.
6. Шмарін І. Неповага до суду: проблеми криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.08. Дніпро, 2017. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/auto/2/1.pdf>.
7. Соловйова О. Проблемні питання адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 4 (29). С. 17-30. DOI: 10.37566/2707-6849-2019-4(29)-2.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. Дата оновлення: 15 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
9. Постанова Верховного Суду від 19 листопада 2018 року у справі № 904/308/18 про адміністративне правопорушення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78015925>.
10. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 14 березня 2023 року у справі № 927/910/22 про адміністративне правопорушення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109958507>.
11. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Михайлова проти України» (заява № 10644/08) від 6 березня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d28#Text.